

Boetepsalmen

getoonzet in de stijl van late renaissance & vroege barok muziek
door

Willem Ceuleers

Antwerps Collegium Musicum

Antwerpen / Lennik
5 & 6 april 2003

instrumenten

blokfluit: Marcel Ketels, Karen Ketels, Veronica Joris
viool: Ann Holthof, Karolien Selhorst;
altviool: Stefaan Verbeure
cornet: Caroline Van Dyck, Sus Herbosch
trombone: Ludwine Wouters, Alma Ooms, Bruno Boey, Koen Becu, Bart Schoukens
dulciaan: Walter Bosmans, Bob D'Haen
gamba: Alma Ooms, Magda De Ridder, Arnold Marijsse, Piet Van Steenbergen
orgel: Ronny Plovie, Veronica Joris;
chitarrone: Koen Becu;
contrabas: Sus Herbosch;
ranket: Jan Stryckers

solisten:

sopraan: Annelies Coene
mezzosopr: Gertie Lindemans
alt: Hans Van den Broeck
bas: Willem Ceuleers

koor (in wisselende samenstelling)

sopraan: Frieda Vermeulen, Veerle Roggeman, Bieke Schiltz, Ellen Loos, Karolien Sehorst,
Hilde De Bleser
alt: Hans Van den Broeck, Helleke Van Leemputten, Els Caremans, Magda De
Ridder, Wina Boey
tenor: Jan Mertens, Walter Bosmans, Hugo Martens, Luc Verlackt
bas: Dirk Vermeire, Andoni Michelena, Bruno Boey, Stefaan Verbeure, Bart
Schoukens, Piet Van Steenbergen, Marc Verbeeck, Axel De Schrijver.

algehele leiding: Willem Ceuleers

Antwerps Collegium Musicum

Opgericht in 2000 groepeerdt dit gezelschap instrumentalisten en zangers die allen geïnteresseerd en gespecialiseerd zijn in de beoefening van oude(re) muziek, m.n. uit de periode van de Renaissance en Barok. Niet een puristische opvatting omtrent een authentieke uitvoering is hun uitgangspunt, maar het verlangen om samen 'goede' muziek te maken en uit te voeren, liefst in een zo optimaal mogelijke context. De figuur van *Willem Ceuleers* (zanger, organist te Sinaai, kapelmeester aan de St. Michielskathedraal te Brussel en componist) speelt in deze groep een belangrijke rol. Hij zet de muzikale koers uit en bewaakt de kwaliteit. Omdat de muzikanten op *vrijwillige basis* meewerken kan dit concert u aangeboden worden zonder een hoge inkomprijs. Van u wordt slechts een *vrije bijdrage* gevraagd ter bestrijding van de onkosten, die onvermijdelijk aan het organiseren van zo'n grootschalig concert verbonden zijn.

meer info: <http://home.tiscali.be/wursten/acm.htm>

tel: 03/216.26.68 - 0475/632.971

programma

- welkom & introductie van het programma
- ps CXXIX psalm 129[130] *De profundis clamavi* [op. 571]
bezetting: koor 1: tenor- en bassetbokfluiten, violone en ranket
koor 2: bassolo
koor 3: TTBarB
basso continuo: orgel en chitarone
- waarom in godsnaam boetepsalmen ?
- ps XXXVII psalm 37[38] *Domino ne in furore tuo arguas me* [op. 567]
bezetting: koor 1: 2 violen, alt- en tenortrombone
koor 2: 2 cornetti, tenor- en basdulciaan
koor 3: altviool, alt- en tenor- en bastrombone
koor 4: alt- & mezzosopraansolo, bassolo
koor 5: SATB
basso continuo: orgel
- expositio in psalmum L psalm 50[51] *miserere mei, Domine*, F.H. Savonarola
- ps VI psalm 6 *Domino ne in furore tuo arguas me* [op. 560]
bezetting: koor 1: 2 blokfluiten en 1 alt-, 2 tenor- en 1 basgamba's.
koor 2: 2 cornetti, alt-, 2 tenor- en 1 bastrombones
koor 3: sopraansolo
koor 4: SSATTB
basso continuo: orgel

de muziek

Willem Ceuleers heeft zich laten inspireren door het stijlmodel van de late 16de en vroege 17de eeuwse muziek om de Latijnse tekst van de boetepsalmen op muziek te zetten. Kenmerkend voor deze muziek is – naast de klank van de instrumenten uit die periode – dat de muziek *meerkorig* is gedacht en dus automatisch ‘*dialogeert*’. De muziek kan bij tijden virtuoos zijn, maar dient in principe altijd de expressie van de tekst. Ter vergelijking kunt u denken aan de muziek van *Claudio Monteverdi* in Italië en *Heinrich Schütz* in Duitsland.

Latijnse vertaling van de Hebreeuwse psalmen volgens de 'VULGAAT' (zie opmerking p. 10)

letterlijke vertaling van de Vulgaat (17de eeuw); herdrukt te Brussel in 1865 voor het *Britsche & Buitenlandsche Bijbelgenootschap*.

Psalm CXXIX

De profundis clamavi ad te, Domine ;
Domine exaudi vocem meam.
Fiant aures tuae intendentes
in vocem deprecationis meae.

Si iniquitates observabis, Domine,
Domine quis sustinebit ?
Quia apud te propitiatio est ,
propter legem tuam sustinui te Domine .

Sustinuit anima mea in verbum eius ;
speravit anima mea in Domino.
A custodia matutina usque ad noctem.
speret Israhel in Domino,
quia apud Dominum misericordia
et copiosa apud eum redemptio.
Et ipse redimet Israhel
ex omnibus iniquitatibus eius.

Psalm XXXVII

Domine ne in furore tuo arguas me,
neque in ira tua corripas me ;
quoniam sagittae tuae infixae sunt mihi
et confirmasti super me manum tuam.

Non est sanitas carni meae a facie irae tuae,
non est pax ossibus meis a facie
peccatorum meorum ;
quoniam iniquitates meae supergressae
sunt caput meum,
[et] sicut onus grave gravatae sunt super
me.

psalm 129

Uit de diepte heb ik geroepen tot u, Heere:
Heere, verhoort myne stem:
Laet uwe ooren luisterende wezen
naer de stemme myns biddens.

Is het dat gy de boosheden gade slaet, Heere :
Heere, wie zal het verdragen?
Want by u is verzoening :
en om uwe wet heb ik u, Heere, verdragen.

Myne ziel heeft verdragen in zyn woord
Myne ziel heeft gehoopt in den Heere.
Van de morgenhoede tot den nacht toe
zoo laet Israël in den Heere hopen.
Want by den Heere is herrnhertigheid
en by hem is zeer overvloedige verlossinge.
En hy zal Israël verlossen,
van alle zyne boosheden.

psalm 37

HEERE, straft my niet in uwe verbolgenheid,
noch in uwe gramschap berispt my niet.
Want uwe schichten steken in my:
en gy hebt op my uwe hand vastgemaekt.

Daer is geene gezondheid in myn vleesch van
het aenzigt uwer gramschap : daer is geen
vrede mynen beenderen van het aenzigt myner
zonden. Want myne boosheden zyn boven
myn hoofd gewassen :
en gelyk een zwaren last zyn zy op my
bezwaerd.

Putruerunt et corruptae sunt cicatrices
meae a facie insipientiae meae.
Miser factus sum
et curvatus sum usque in finem ;
tota die contristatus ingrediebar.

Quoniam lumbi mei impleti sunt
inlusionibus,
et non est sanitas in carne mea.
Adflictus sum et humiliatus sum nimis ;
rugiebam a gemitu cordis mei.

Domine, ante te omne desiderium meum
et gemitus meus a te non est absconditus.
Cor meum conturbatum est,
dereliquit me virtus mea,
et lumen oculorum meorum et ipsum non
est mecum.

Amici mei et proximi mei adversus me
adpropinquaverunt et steterunt
et qui iuxta me erant de longe steterunt.
Et vim faciebant qui quaerebant animam
meam
et qui inquirebant mala mihi locuti sunt
vanitates,
et dolos tota die meditabantur.

Ego autem tamquam surdus non audiebam
et sicut mutus non aperiens os suum.
Et factus sum sicut homo non audiens
et non habens in ore suo redargutiones.

Quoniam in te Domine speravi ;
tu exaudies Domine Deus meus.
Quia dixi : nequando supergaudeant mihi
inimici mei
et dum commoventur pedes mei super me
magna locuti sunt.

Quoniam ego in flagella paratus [sum]
et dolor meus in conspectu meo semper.
Quoniam iniquitatem meam adnuntiabo
et cogitabo pro peccato meo.

Stinkende en vuil zyn myne wonden ge-
worden, om myner dwaesheid wille.
Ik ben kattyvig geworden
en gekromd tot het einde toe :
al den dag ging ik droeflyk henen.

Want myne lendenen zyn vervuld met
bedriegelykheden:
en daer is geene gezondheid in myn vleesch.
Ik ben gepynigd en vernederd bovenmaten zeer
ik brieschte van het zuchten myns herten.

Heere, voor u is alle de begeerte myns herten :
en myn zuchten is voor u niet verborgen.
Myn hert is heel beroerd,
myne kracht heeft my verlaten :
en hetzelfde licht van myne oogen is by my
niet.

Myne vrienden en myne naesten zyn tegen my
aengekomen, en hebben gestaen.
En die by my waren, stonden van verre :
En zy deden geweld die myne ziel zochten.

En die my kwaed wilden, hebben ydelheden
gesproken :
en bedrog hebben zy al den dag bedacht.

Maer ik als een dooven hoorde het niet: en als
een stommen zynen mond niet opendoende.
En ik ben geworden als een mensch die niet
hoort en die geene wedersprake in zynen
mond heeft.

Want ik in u, Heere, gehoopt heb :
gy zult my verhooren, Heere myn God.
Want ik heb gezeid : Myne vyanden moeten
zich tot geenem tyd verblyden over my: en als
myne voeten wankelen, zoo hebben zy zich
tegen my hoogelyk beroemd.

Want ik ben bereid tot de geeselen :
en myne pyne is voor myn aanzigt altyd.
Want ik zal myne boosheid verkondigen :
en denken voor myne zonde.

Inimici autem mei vivent et [con]firmati
sunt super me
et multiplicati sunt qui oderunt me inique.
Qui retribuunt mala pro bonis detrahebant
mihi, quoniam sequebar bonitatem.

Ne derelinquas me Domine Deus meus ;
ne discesseris a me.
Intende in adiutorium meum,
Domine salutis meae.

Psalm VI

Domine, ne in furore tuo arguas me,
neque in ira tua corripias me.
Miserere mei Domine quoniam infirmus
sum; sana me Domine
quoniam conturbata sunt ossa mea,
et anima mea turbata est valde ;
et [sed] tu Domine, usquequo ?

Convertere, Domine, eripe animam meam;
salvum me fac propter misericordiam tuam.
Quoniam non est in morte qui memor sit
tui, in inferno autem quis confitebitur tibi ?

Laboravi in gemitu meo,
lavabo per singulas noctes lectum meum,
in lacrimis meis stratum meum rigabo.
Turbatus est a furore oculus meus ;
inveteravi inter omnes inimicos meos.

Discedite a me omnes qui operamini
iniquitatem, quoniam exaudivit Dominus
vocem fletus mei.
Exaudivit Dominus deprecationem meam,
Dominus orationem meam suscepit.

Erubescant et conturbentur vehementer
omnes inimici mei
convertantur et erubescant valde velociter

Maer myne vyanden leven, en zy zyn magtig
tegen my :
en zy zyn vermenigvuldigd die my
ongeregtyglyk haten. Die kwade dingen voor
goede loonen, lasterden my: want ik volgde de
goedheid.

Verlaet my niet, Heere myn God :
gaet niet weg van my.
Denkt op myner hulpe,
Heere God myner zaligheid.

psalm 6

HEERE, straft my niet in uwe verbolgenheid,
noch in uwe gramschap kastydt my.
Ontfermt u myner, Heere, want ik ben krank :
geneest my, Heere,
want alle myne beenderen zyn heel ontsteld.
En myne ziel is zeer verschrikt :
en gy, Heere, hoe lange ?

Wordt omgekeerd, Heere, en verlost myne ziel
maekt my zalig om uwe bermhertigheid.
Want daer is niemand in de dood die uws
gedachtig is : en wie zal u in de hel belyden?

Ik heb gearbeid in myne zuchting,
ik zal alle nachten myn bed wasschen :
met myne tranen zal ik myne rustplaets
begieten. Myne oog is van de verbolgenheid
verslagen : ik ben verouderd onder alle myne
vyanden.

Gaet weg van my alle die boosheid bedryft :
want den Heer heeft de stemme myns
weenens gehoord.
Den Heer heeft myn ootmoedig bidden
verhoord, den Heer heeft myn gebed ont-
vangen.

Laet ze beschaemd worden, en zeer krachtiglyk
ontsteld alle myne vyanden :
laet ze bekeerd worden, en zeer haestelyk zich
schamen.

Poëzie vertaald met poëzie: nogmaals de 3 psalmen

psalm 6

Heer, straf mij niet in uw toorn,
tuchtig mij niet in uw gramschap.
Heer, erbarm U, mijn bloei is vergaan,
Heer, genees mij, mijn kracht is teniet
en ontrust mijn ziel bovenmate.
En Gij, Heer, Gij - tot hoe lang?
Keer weder, Heer, maak mij weer vrij,
verlos mij krachtens uw goedheid:
in de dood wordt Gij niet meer gekend,
wie kan U in het dodenrijk loven?
Kreunend en afgemat
schrei ik nacht aan nacht op mijn bed,
doordrenk ik mijn peluw met tranen;
mijn ogen, van wanhoop half blind,
staren dof op al mijn belagers.

Komt mij met uw verraad niet te na!
Want de Heer heeft mijn schreien gehoord,
Hij heeft acht op mijn smeken geslagen,
mijn gebed - de Heer neemt het aan.
Hoe smadelijk verslagen weldra
mijn vijanden allen tesamen:
in een oogwenk met schande op de aftocht!

Ida Gerhardt & Marie van der Zeyde

[poging tot een *levende, ademende* overzetting
vanuit het *Hebreeuws*. Zeer geschikt voor recitatie,
1972]

psalm 129[130]

In mijn diepste zelf radeloos
teruggeslagen, weet ik geen ander
dan u, roep ik naar
u toe, hoor mij, luister naar mij,
wees niet doof voor de stem
van mijn doodsgevaar.

Als al mijn vele kwaad
u was bijgebleven,
zou ik niet meer bestaan,
maar u wilt alles vergeven
opdat niemand zonder eerbied
denken zal aan uw naam.

Om u sta ik op wacht, kijk
ik uit, wachten blijf
ik tot u mij aanspreekt, ik verlang
meer naar u dan een schildwacht
naar het morgenlicht, dan
een schildwacht 's nachts
tot het ochtend zal zijn.

Volken, hoopt op hem, hij
is goedheid in onvoorstelbare
overvloed, hijzelf, hij snijdt
u los van uw hardnekkigheid,
hij maakt u werkelijk vrij.

Gabriel Smit

[een persoonlijke existentiële
herdichting. *Psalmen opnieuw*, 1975]

psalm 37

[6 van de 12 coupletten]

Ad den Besten & Klaas
Heeroma, *Nieuwe*
Psalmberijming, 1967

[typisch
renaissancistische
strofevorm, bedacht
door *Clément Marot* voor
het Geneefse psalter,
ps.38. ed. 1542]

Laat toch niet uw toorn, o Here,
mij verteren,
straf mij niet, o straf mij niet.
Want uw hand ligt op mijn leven.
Zie mij beven
voor de pijlen die Gij schiet.

Boven 't hoofd groeit mij het kwade
van mijn daden,
al te zwaar werd hun gewicht.
Met terneergeslagen ogen,
diep gebogen,
kom ik voor uw aangezicht.

Al mijn zuchten, al mijn bange
zielsverlangen
breng ik voor uw aangezicht.
't Hart krimpt, zie mijn krachten tanen,
zie mijn tranen,
uit mijn ogen wijkt het licht.

Verre van mij zijn mijn vrienden,
mijn beminden
mijden mij, zien mij niet aan.
Steeds op onheil zinnend zetten
strik en netten
zij die mij naar 't leven staan.

Maar ik wil hun hoon niet horen,
'k sluit mijn oren
en ik houd mij doof voor hen
en ik laat geen weerwoord glippen
van mijn lippen,
of ik stom geboren ben.

Haast U mij te hulp en red mij,
Heer, ontzet mij,
o mijn heil, wees mij nabij.
Laat uw trouw mij niet begeven,
stel mijn leven
bij U veilig, handhaaf mij !

Reverendi F. Hieronymi Savonarolae: *expositio in psalmum L dum erat in vinculis: meditatieve uitleg over Psalm 50 van Savonarola terwijl hij in de gevangenis zat:*

Infelix ego
omnium auxilio destitutus,
qui coelum terramque offendi.
Quo ibo?
Quo me vertam?
Ad quem confugiam?...
Quis mei miserebitur?
Misericors est Deus, pius est salvator meus.
Solutus igitur Deus refugium meum...
Quid autem dicam tibi
cum oculos elevare non audeam ?
Verba doloris effundam.
Misericordiam tuam implorabo.
Dicam:
Miserere mei, Deus,
secundum magnam misericordiam tuam...

Deus meus, te incomprehensibilem, quero...
Tu es ipsa sapientia tua, bonitas tua,
potentia tua et summa felicitas tua.
Cum itaque sis misericors,
quid es nisi ipsa misericordia?
Quid autem sum ego, nisi ipsa miseria?
Ecce ergo, o misericordia Deus,
ecce miseria coram te...
ergo miserere mei, Deus.

Deus, inquam, misericordia,
tolle miseriam meam.
Tolle peccata mea:
enim sunt summa miseria mea.
Subleva me miserum;
ostende in me opus tuum...
Abyssus abyssum invocat.
Abyssus miseriae invocat abyssum
misericordiae.
Abyssus peccatorum invocat abyssura
gratiarum.
Maior est abyssus misericordiae quam abyssus
miseriae.
Absorbeat ergo abyssus abyssum.

Ongelukkig ben ik,
verstoken van iedere hulp,
ik, die hemel en aarde gekrenkt heb.
Waarheen zal ik gaan?
Waarheen zal ik mij keren?
Bij wie zal ik mijn toevlucht zoeken?...
Wie zal zich over mij erbarmen?...
God is barmhartig, mijn redder is liefdevol.
Alleen God is dus mijn toevlucht...
Wat zal ik echter tot U zeggen,
aangezien ik mijn ogen niet durf opheffen?
Ik zal woorden van smart uiten.
Ik zal Uw barmhartigheid afsmecken.
Ik zal zeggen:
Ontferm U over mij, God
overeenkomstig uw grote barmhartigheid..

Mijn God, ik zoek U, die onbevattelijk zijt...
Gij zelve zijt Uw wijsheid, Uw goedheid,
Uw macht, Uw volkomen gelukzaligheid.
Aangezien Gij barmhartig zijt, wat zijt Gij
anders dan de barmhartigheid zelve?
Wat ben ik echter dan de ellende zelve?
Zie dan, o Barmhartigheid, o God,
Zie de ellende voor Uw aanschijn
en dan: *ontferm U over mij, God.*

God, zeg ik, Barmhartigheid,
neem mijn ellende weg.
Neem mijn zonden weg:
zij zijn immers mijn grootste ellende.
Verlicht mij ongelukkige;
toon in mij Uw werk...
De afgrond roept tot de afgrond.
De afgrond der ellende tot de afgrond der
barmhartigheid.
De afgrond der zondaars de afgrond der
genade.
De afgrond der barmhartigheid is groter dan
de afgrond van ellende.
Laat dan de afgrond de afgrond opsloppen.

Absorbeat abyssus misericordiae
abyssum miseriae.

*Miserere mei, Deus,
secundum magnam misericordiam tuam.
Non secundum misericordiam hominum,
quae parva est,
Sed secundum tuam,
quae magna est,
quae immensa est,
Quae incomprehensibilis est,
quae omnia peccata in immensum excedit.
Secundum illam magnam misericordiam tuam
Miserere ergo, Deus,
secundum hanc misericordiam tuam...*

*Miserere mei, Deus, ...
Ut me ad te convertas,
Ut peccata mea deleas,
Ut propter gratiam tuam me iustifices.*

Et secundum multam misericordiam tuam,
dimitte iniquitatem meam.

Laat de afgrond der barmhartigheid de afgrond
der ellende opsorpen.

*Ontferm U over mij, God,
overeenkomstig uw grote Barmhartigheid.
Niet overeenkomstig de barmhartigheid van
mensen, die klein is,
Maar overeenkomstig de Uwe,
die groot is,
die grenzeloos is,
die onbevattelijke is,
die alle zonden mateloos overtreft.
Overeenkomstig die grote barmhartigheid van
U.: Ontferm U, God, overeenkomstig deze uw
grote Barmhartigheid.*

*Ontferm U over mij, God, ...
Opdat Gij mij tot U bekeert,
Opdat Gij mijn zonden uitwist,
Opdat Gij mij omwille van Uw genade
rechtvaardigt.*

En overeenkomstig uw grote barmhartigheid,
vergeef mij mijn ongerechtigheid.

opmerking:

VULGAAT is de naam van “de oude en verbreide uitgave” (*vetus et vulgata editio*) van de Bijbel in het Latijn met kerkelijk waarmerk. De vertaling gaat terug op het werk van de kerkvader *Hieronymus* (ca. 347-420), die in z’n eentje de boeken van het O.T. uit de grondteksten (Hebreeuws, Aramees) heeft vertaald: *chapeau ! Saillant détail* is dat zijn vertaling van de psalmen *iuxta hebraicam veritatem* (volgens de hebreeuwse waarheid) niet werd aanvaard door de kerk. Men was te zeer gehecht aan de oude Latijnse vertaling van ca. 190 (de *Vetus Latina*).

In de Vulgaat wordt in navolging van de Griekse vertaling van het Oude Testament (*Septuaginta*) psalm 9 en 10 als één geheel gelezen (=Vg. 9) en psalm 147 in tweeën gesplitst (=Vg. 146, 147). Daarbinnen is ook nog eens ps. 114 en 115 als één geheel (=Vg. 113) en psalm 116 in twee gesplitst (=Vg. 114, 115). Dit verklaart de afwijkende nummering t.o.v. moderne bijbelvertalingen.

algemene achtergrondinformatie

BOETE

Het onderhouden van boetedagen en boetetijden hangt samen met een welbepaald religieus en moreel bewustzijn. De achterliggende gedachte is eenvoudig en diepzinnig: “*Mensch sein ist schuldig werden.*” (Fr. Kafka). Boetedoen is deze stand van zaken erkennen, er de verantwoordelijkheid voor opnemen en het goed willen maken (boeten = het kwade compenseren door er iets goeds tegenover te stellen en/of de straf ervoor te dragen).

In de *Joodse traditie* was er oorspronkelijke maar één boete- en vastendag: Yom Kippur (‘Grote Verzoendag’). Later breidde dit aantal zich uit. Ook werden er boetetijden afgekondigd ten tijde van grote catastrofes, dreigende oorlogen etc... (om het onheil af te wenden). “*Ik vast tweemaal per week*”, meldt een farizeeër met misplaatste trots in het evangelie (Lc. 18,12). De *christenen* namen dit gebruik over: woensdag en vrijdag (de dagen van het verraad en de kruisdood van Jezus) werden vaste boetedagen.

Bekend is vooral de boetetijd van de ‘*Grote Vasten*’ (= 40 dagen voor Pasen (Quadragesima). Begonnen als een boetedoening op de vrijdag en zaterdag vóór de zondag der Verrijzenis (Pasen) werd er al spoedig de hele week gevast (=Goede Week). Dit vasten heeft zich dan uitgebreid tot 40 dagen.

Naast onthouding, vasten en gebed bestond boetedoen ook in het doen van extra goede werken. Godfried Bomans vertelt dat hij als kind tijdens de vasten wedijverde met zijn broer in ‘verstervingen’. Zijn broer wist hem – tot zijn groot verdriet – altijd te overtreffen. De gewoonte om vis te eten op vrijdag is wrsch. het laatste overblijfsel van deze eeuwenlange praktijk.

De vraag aan onze postchristelijke tijd is of je zonder te spreken over *schuld en boete* (Dostojewski) als mens wel ‘humaan’ kunt blijven. De mensheid gevangen in “*structures of destruction*” (vijandbeelden, economische systemen, oeremoties) kan best wel wat bezinning gebruiken op zijn verantwoordelijkheid voor hoe het in het leven en de wereld gaat. De schuld altijd op een ander schuiven, brengt de geschiedenis niet veel verder.

PSALMEN

In navolging van de synagogale liturgie zijn de psalmen al spoedig in de christelijke liturgie terechtgekomen. De apostel Paulus schrijft dat men in de gemeente van Christus *onder elkaar moet spreken in psalmen, lofzangen en geestelijke liederen*. De 3 Griekse woorden (lett: psalmen, hymnen en oden) omvatten waarschijnlijk alles wat er in de oude kerk gezongen werd aan overgeleverd en eigen materiaal. De 3 termen kunnen echter ook verstaan worden als de drie woorden (*mizmor, tehilliem, sjier*) die de Joden gebruiken om het boek der psalmen aan te duiden.

In de *romeins-latijnse liturgie* spelen de psalmen een voorname rol. Ze komen voor bij het introitus, graduale, offertorium en tijdens de communio. Nog invloedrijker echter

is het gebruik in de kloosters om het psalmboek als gebedsboek te gebruiken (in de getijden). Zo werden in kloosters alle 150 psalmen elke week of (tegenwoordig) elke maand gebeden. U kunt zich voorstellen welk een vormende invloed er van de taal en de spiritualiteit van de psalmen is uitgegaan. Jaar in jaar steeds weer dezelfde teksten. Je kent ze uit het hoofd, *by heart*, zeggen de engelsen met meer gevoel voor taal.

Het psalmboek zelf is uitdrukking van het geloof en de geloofsbeleving van de Joodse gemeenschap van ongeveer 1000-300 voor het begin van onze jaartelling. De veelzijdig begaafde koning David (omstreeks 1000 v.C.) staat als inaugurator van het genre te boek en wordt dan ook vaak afgebeeld met een 'harp'. Psalm (Hebr: mizmor) betekent 'lied te zingen onder begeleiding van snarenspeel'. Joost van den Vondel gaf zijn berijming dan ook uit onder de titel: *Koning Davids Harpzangen* (1657). De grote liefde voor het psalmboek laat zich verklaren uit het feit dat de bundel eigenlijk alles omvat wat een mens kan beleven tussen geboorte en dood en dit vervat in teksten die heel dicht tegen het primitieve levensgevoel aanzitten en daarom een soort *oerkracht* hebben.

BOETEPSALMEN

De boetepsalmen (*Psalmi poenitentiales*) zijn geen aparte rubriek in het psalmboek, maar in de roomskatholieke traditie duiden ze een groep van 7 psalmen aan (ps. 6, 31, 37, 50, 101, 129, 142, nummering vlg. de Vulgaat), waaronder vooral ps. 50 (*Miserere mei*) en 129 (*De Profundis*) veelvuldig werden gebruikt. De naam is ontleend aan de inhoud, waarin sprake is van allerlei ellende, schuldbelijdenis en de roep om uitreding: zeer geschikt dus voor een boetedoening of tijdens een periode van bezinning. Dat het precies deze 7 zijn zal wel samenhangen met het feit dat 7 het getal der volmaaktheid is (of: 1 voor elke dag van de week, of: 1 voor elk getijde van de dag).

De traditie is behoorlijk oud. In zijn biografie van Augustinus († 430) weet Possidonius te melden dat *Augustinus* tijdens een periode van ernstige ziekte enkele van de boetepsalmen liet afschrijven en tegenover zijn bed ophangen; Ook Cassiodorus († 570) maakt er melding van in zijn commentaar op psalm 6.

Paus *Pius V* schreef het bidden van de boetepsalmen voor op de vrijdagen van de Grote Vasten. Zo kwamen ze terecht in in het breviarium romanum, het *brevier*. Omdat er vroeger in de kerk nog al wat geboet moest worden, waren deze psalmen zeer gekend. Dit verklaart waarschijnlijk ook de populariteit van deze teksten bij toondichters (*Josquin Desprez, Palestrina, Lassus*) en het feit dat ze zeer vaak in de volkstaal zijn vertaald (reeds in de Middeleeuwen). Ook de augustijner monnik Martin Luther debuteerde op de markt van de religieuze lectuur met een bezinnend commentaar op de boetepsalmen (1517). Aan het bidden van de boetepsalmen was trouwens een aflat van 7 jaar verbonden. Alstublieft !

ds. Dick Wursten